

Jovan Babić

Svojina – filozofska analiza: argument*

Apstrakt Nakon kratkog istorijskog pregleda filozofskih pogleda na svojinu u tekstu se iznosi analiza argumenta kojim se svojina opravdava na osnovi univerzalnog poštovanja svačijeg prava na upotrebu stvari za bilo koju svrhu. Mogućnost upotrebe stvari za realizaciju postavljenih ciljeva je uslov mogućnosti delanja, kao stvarnog događanja u svetu. To je ono u čemu se ispoljava kapacitet slobode kao kauzalne moći u realnom svetu. Ali bez izglednosti na završetak započetog procesa realizacije cilja ta kauzalna moć bi bila praktično obesmišljena (iako bi i dalje postojala kao realna ontološka mogućnost). Svojina je shema unutar koje ova izglednost postaje aktualna, i otuda je svojina zapravo sastojak i nužna pretpostavka slobode kao mogućnosti svrhovitog delanja. Svojina menja normativnu poziciju svih drugih, oni (više) nemaju pravo slobodnog korišćenja zaposednutih stvari (onih koje su postale predmet svojine). Kao pravo svojina povlači, prvo, dužnost poštovanja *poseda* koja, pored zabrane sprečavanja tuđeg korišćenja stvari u posedu uključuje i obavezu nesprečavanja bilo čije upotrebe i raspolaganja stvarima koje nisu već zaposednute: svačija svojina se mora poštovati, ničija svojina se može slobodno zaposesti (neki oblici svojine su opšta ili kolektivna svojina). Drugo, tek kao *vlasništvo*, u kome pravo raspolaganja više ne zavisi od faktičke moći raspolaganja u posedu, svojina dobija svoj puni normativni i praktički kapacitet. Vlasništvo je garancija budućnosti prava svojine. Za ovo je potrebno eksplicitno priznanje činjenice uspostavljenosti prava raspolaganja od strane svih drugih, priznanje koje nužno sledi (ne može da se uskrati) ukoliko niko nije povređen ovim raspolaganjem. To sledi iz prirode razlike između stvari i osoba, koje su ličnosti sa kapacitetom za slobodno delanje (korišćenje sredstava za realizaciju postavljenih ciljeva). Po svojoj prirodi stvari se mogu posedovati, a kako je upotreba sredstava za bilo koji legitimni cilj takođe legitimna to svaka neposedovana stvar može bez prepreka postati predmet svojine, bilo zaposedanjem bilo transferom.

203

Ključne reči: svojina, posed, vlasništvo, ovlašćenje, sloboda, delatnost, relacija sredstvo-cilj, ličnosti, stvari

1. Uvod

Svojina je jedna od naših najvažnijih institucija, i jedna od najkomplikovanijih. To je fenomen koji nije lako ni definisati ni do kraja razumeti i objasniti. Iako svi uglavnom znamo kako svojina funkcioniše nije lako precizno odrediti kako ona nastaje, a često ni kada ona zasigurno postoji. Ali zapravo ni funkcionisanje svojine nije sasvim jasno, i u naše vreme postaje sve nejasnije.

* Ovaj tekst je prvi deo veće studije o svojini i odnosi se na osnovni argument u njenom zasnivanju (drugi deo se odnosi na implikacije i primene argumenta koji se razvija u ovom prvom delu). U delu koji se odnosi na istorijat ustanove svojine, delimično se oslanjam na moju knjigu *Uvod u poslovnu etiku* (Virtus, Prag 2000). Ova knjiga je dostupna na sajtu jovanbabic.com.

Vrlo često se svojina negira, bilo da se dovodi u pitanje potreba za samim njenim postojanjem bilo da se tvrdi da njeno postojanje nije opravdano, ili da je nejasno kada je ona opravdana pa čak i kada je prisutna a kada nije. Ponekad se tvrdi da bi život bio bolji, ili lakši, bez ove ustanove, slično kao što se ponekad tvrdi da bi nam bilo bolje bez države, ili bez novca. Ili se kaže da je svojina izvor neopravdanih nejednakosti i velikih nepravdi. Ima i drugih komplikacija. U savremenom svetu imamo dve suprotne tendencije, jedna da se vrednost svojine minimizuje težom o opravdanosti ili obaveznosti opšteg i besplatnog pristupa zadovoljenju svih važnih potreba, ne samo vitalnih nego i drugih koje se smatraju važnim, npr. medijima komunikacije kao što je Internet, ili javnim putevima, koji su opšta svojina. Sa druge strane međutim razvoj novih tehnologija omogućava preciznije registrovanje i zaštitu svojine, što je odvelo u iskušenje da se uvedu ili značajno prošire novi oblici svojine kao što je „intelektualna svojina“. Sve je to mnoge dovelo do ideje da reč „svojina“ i nema neko jedinstveno značenje već da se njom pokriva jedan veliki skup (npr. u Newcomb, 2001: 75; Callies, Hylton, Martinez & Mandelker: 3; Alexander & Peñalver: 3) prava i privilegija (kao različiti „prutovi u istom snopu“), obično sa zakonskom zaštitom, ili pretenzijom na takvu zaštitu, tih prava i privilegija.

Sa druge strane se tvrdi da je svojina temelj slobode, i da bez garancije prava svojine sva druga prava, a naročito pravo na privatnost, postaju manje vredna ili bezvredna. Ako bi svako imao potpuno slobodan i otvoren pristup upotrebi svih stvari onda se možda više ne bi mogla organizovati nikakva koordinacija u upotrebi stvari oko nas koje koristimo za najrazličitije svrhe. Sukob bi bio neizbežan, osim po cenu odustajanja što takođe nije moguće kao opšti način postupanja (nije moguće odustati od svega i nastaviti živeti i delati), i imali bismo hobsovska *prirodno stanje*, ili možda neko još primitivnije stanje, stanje koje nije lako ni zamisliti i koje je verovatno usto i nemoguće. U takvom stanju nikakva regulacija ne bi bila moguća, i to ne samo u planiranju budućih upotreba nego i tekućem korišćenju bilo čega. Čak ni princip da nešto pripada onome ko prvi stigne do njega ne bi zapravo mogao da se uspostavi; sve bi zavisilo od toga ko je jači, jer bi jači uvek mogao da otme od slabijeg, što se u prirodnom stanju (ili njegovim raznim skrivenim latentnim oblicima i nakon izlaska iz prirodnog stanja) neretko stvarno i dešava. Ali ako i zamislimo, kontračinjenički, da sve pripada onome ko ga prosto uzme, da drugi imaju dozvolu da upotrebe sve stvari za koje i ja imam dozvolu da ih upotrebim, i da čak ograničimo to „pravo“ na pravo prvenstva tako što bismo zabranili da bilo ko drugome otima ono što je uzeo – što bi podrazumevalo jedan sistem opšte obavezne ljubavnosti – opet bez svojine ne bi moglo biti racionalne upotrebe stvari i bilo kakvog solidnog i dugoročnog predviđanja, pa onda ni bilo kakvog planiranja. Sve bi se završavalo u sadašnjosti, jer nikakve budućnosti, osim one koja se slučajno i neplanirano desi, ne bi ni bilo. Ne bi moglo biti ni volje, odnosno volja bi funkcionisala na onaj način na koji sada funkcioniše želja,

i volja i želja se ne bi razlikovale (v. Babić 2011 (1), (2, str. 13). Slučajnost bi postala pravilo dešavanja u takvom svetu.

Obe gornje tvrdnje su tačne, i da je svojina izvor nepravdi i da bez nje ne bi bilo predvidivosti i slobode. Ali šta se sve označava kao svojina, kako svojina nastaje i kako opstaje? Da bismo odgovorili na ova pitanja potrebno je izvršiti analizu fenomena i načina funkcionisanja ustanove svojine. Uprošćeno rečeno svojina je pravo isključivog raspolaganja predmetom svojine, pravo koje može da postoji samo ako su drugi, oni koji nisu vlasnici, isključeni iz tog prava. Ako je nešto svojina onda samo vlasnik ima pravo legitimne upotrebe. Neovlašćenom upotrebom neovlasnik *povređuje* vlasnika, i najčešće mu takođe nanosi i štetu; u mogućnosti ove neopravdane povrede se zasniva moralna i pravna zaštita svojine: takva povreda ne treba da se desi. Ali to je moguće samo ako onoga što čini sadržaj svojine nema u izobilju; oskudica je uslov svojine. Drugi važan momenat je da predmet svojine mogu biti, široko definisane, *stvari* ali ne i *osobe*; osobe imaju pravo raspolaganja stvarima, i to pravo može postati trajno, svojinsko. Treći momenat je da je nešto postalo predmet svojine nekim legitimnim i važećim aktom (prvobitno zaposedanje ili transfer). Postojanje konkretne svojine, kao prava, uvek je i nužno praćeno priznanjem (svih) drugih, onih koji su isključeni iz prava (te) svojine. Četvrti značajan momenat je da je svojina jedna dobro artikulisana i, kao što ćemo videti, dobro definisana ustanova koja ima razna precizno određena ograničenja, koja se odnose na to šta se može posedovati, šta se od toga može upotrebiti za neki cilj, a šta ne može, i to ne samo u pogledu osoba (koje se ne mogu posedovati ali čija su razna svojstva i kapaciteti predmet najrazličitijih transakcija, uključujući i svojinske), nego i u pogledu stvari. Ali pre nego što pređemo na analizu svake od ovih stavki posebno mislim da je primereno dati kratak istorijski pregled načina na koji je obrazlagana i opravdavana svojina.

205

2. Kratak istorijski pregled

Da je svojina pojava koju treba objasniti i opravdati bilo je jasno svim filozofima koji su se bavili pitanjem organizovanja zajedničkog života ljudi. Sama ustanova svojine je imala razne oblike koji su se menjali. Različiti oblici svojine su davali različit stepen sigurnosti i na različit način podsticali ili zaprećavali privrednu aktivnost i tako određivali sadržaj i kvalitet kolektivnog i ukupnog života ljudi. Na primer *zajednica polja*, oblik *kolektivne* svojine nad zemljom koji je nastao sa nastankom zemljoradnje, je čuvala zajednicu, pružala sigurnost zadovoljenja osnovnih životnih potreba i obebeđivala kontinuitet društvenih oblika koji su se uklapali u ovu svojinsku shemu, ali je istovremeno sprečavala napredak i organizovanje složenijih i jačih oblika društvene organizacije (Kulischer 1957: 41). Takav oblik svojine je obebeđivao poštovanje jednog veoma krutog koncepta pravde, obebeđivao intenzivnu participaciju u zajedničkom životu i proizvodio jak

osećaj pripadništva i jednakosti, ali isto tako očigledno nije efikasno čuvao od spoljnog napada niti davao mogućnosti onima koji su hteli više i težili boljem i raznovrsnijem da ostvare svoje ciljeve.

206

Neki oblik svojine je uvek postojao, kao pravo makar privremenog isključivog raspolaganja nad resursima, npr. ulovljenim plenom, i uvek je bilo definisano kako funkcioniše institut svojine. Privatna svojina, koja je jedan specifični i jak oblik svojine, verovatno je nastala podelom zemlje pri nastanku zemljoradničkih društava, iako je moment privremenosti, kao i druga ograničenja, verovatno dugo ostao prisutan radi obezbeđenja pravde i jednakosti kao mehanizama za obezbeđenje minimalnog prava na život.¹ Čini se da se može reći da je neki oblik društveno priznatog, tj. faktički prihvaćenog, opravdanja bio uslov za postojanje određenog oblika svojine i da se privatna svojina izdvojila u poseban oblik kao rezultat napretka u proizvodnji koji je omogućio da se ekonomski poriv proširi na zadovoljenje želja, tj. bilo kojih preferencija, a ne samo osnovnih potreba neophodnih za održanje i nastavak života. Ako je tako onda je privatna svojina bila uslov napretka i emancipacije od pukog istrajavanja u sadašnjosti kroz zadovoljenje samo osnovnih potreba. Mogućnost civilizacije zavisi od toga da se život ne svede na zadovoljavanje osnovnih potreba, koje su uvek iste i u suštini male i lako zadovoljive. Svojina je tako postala uslov uvođenja stvarne i dugoročne (kolektivne, ili nacionalne) budućnosti za koju je potreban ekonomski rast i barem minimalna sposobnost društvenog prilagođavanja pred činjenicom složenosti sveta i stalnih promena pojma „potrebe“, što je konačni izvor ekonomske motivacije (Babić 2007 (1)). Da bi to bilo moguće bilo je neophodno da se dopuste i postanu moguće dve stvari: da se napusti ideja o primordijalnoj jednakosti (i da se iznađe novi koncept jednakosti koji će biti usaglasiv sa mogućnošću ekonomskih nejednakosti – on je nađen u pojmu ravnopravnosti koji dobro zamenjuje pojam jednakosti i istovremeno efikasno izbegava ograničenja njegovog suviše lakog doslovnog tumačenja), i, drugo, da važeće društvene norme prestanu da budu krute i dobiju izvesnu elastičnost koja načelno otvara mogućnost prilagođavanja i raznih promena (tj. da se životna sigurnost razdvoji od obezbeđenja opstanka važećih društvenih normi shvaćenih doslovno)².

Zbog ovih kardinalno značajnih implikacija po društveni život i samu vrednost i kvalitet života svojina je oduvek bila predmet pažnje filozofa. U pokušaju da

1 Jedno ograničenje je bilo ograničenje onoga što se može zaposesti, npr. da jedna porodica može imati onoliko koliko može da obradi (ujednačeno na onoliko koliko može da se uzore ili poseje za određeno vreme). Drugo ograničenje je bilo istrajavanje na privremenosti, npr. prisilni plodored (redosled po kome se moraju sejati određene kulture), ili ponovna raspodela parcela u redovnim intervalima (po pravilu nekom vrstom žreba). V. *ibid.*, str. 33–39.

2 Primitivna, parohijalna ili idilična, društva, okamenjena u vremenu, zavise od čuvanja ove doslovnosti: svaka promena ih ugrožava. Zato su osuđena na „većitu“ stagnaciju, bez napretka.

svojину ne samo objasne nego i da je opravdaju filozofi su dolazili do različitih, ponekad radikalno suprotstavljenih, zaključaka. Filozofi nisu samo objašnjavali način na koji svojina nastaje i funkcioniše nego su iznosili i stavove o tome kako ona treba da bude artikulirana kako bi zadovoljila neke druge, po pretpostavci važne, vrednosne kriterijume kao što su pravda ili sigurnost.

Tako kod *Platona* svojina je izvor opasnosti, naročito za društveni sloj „čuvara“, jer je svojina nešto što ljude deli i odvaja jedne od drugih, a na tom društvenom sloju je da čuva državu i brine o njoj, kako bi „cela država bila srećna u najvećoj meri“ (Platon, *Država*, 420b). Zato čuvari ne treba da imaju „nikakvo imanje, ako to nije preko potrebno“ (*Ibid*, 416 d), „jedino njima je u državi zabranjeno da imaju veze i dodira sa zlatom i srebrom“ (*Ibid*, 417 a), jer „čim budu stekli sopstvenu zemlju, i kuće, i novac, postaće upravnici i zemljoradnici umesto da budu vladaoci, biće neprijateljski vladari, a ne saveznici građana, mrziće i biće omrznuti, ganjaće i biće ganjani celog veka, bojaće se više neprijatelja u državi nego onoga spolja i tako će se i oni sami i cela država sunovratiti u propast“ (*Ibid*, 417 b). Ovde dolazi do izražaja razlika, sadržana u pojmu svojine, između *posedovanja* i *vlasništva*; budući da vladari („čuvari“ države) već *poseduju* nešto što ne poseduju i svi ostali ljudi – naime *moć* – onda ne bi bilo ništa iznenađujuće da oni koji već poseduju moć uzmu u svoj posed i sve drugo što se *može* posedovati, i razlika između *posedovanja* i *vlasništva* (koja u pojmu političke moći nije konstitutivna kao u pojmu svojine) može radikalno da se naruši ili potpuno izgubi. Može i tako da se tumači ovo Platonovo stanovište, i time bi se *komunistička implikacija* ograničila samo na „vladajući sloj“. Sa druge strane *univerzalno pravo sticanja svojine* izgleda ne samo nužno povezano sa *jednakošću* (ravnopravnošću), kao moralnom vrednošću, već i sa opštom *motivacijom* moći svojine, kao važnom ekonomskom vrednošću.

Ukazivanje na ovaj poslednji moment nalazimo već kod Aristotela (Waldron 1988: 6 i dalje). Aristotel kritikuje Platonovo shvatanje zajedničke svojine zbog neefikasnosti: „...teško je ljudima da žive zajedno i da imaju sve stvari zajedničke, ... posed treba da bude privatn. Naime, kad je nadležnost podeljena, neće više biti mesta uzajamnim optužbama i imanje će bolje napredovati jer će se svako bolje starati o njemu kao o svom sopstvenom“ (Aristotel, *Politika*, 1263 a). Zajedničko posedovanje povlači različite probleme i teškoće; ljudi se za zajedničku svojinu brinu samo u onoj meri u kojoj su oni sami lično zainteresovani, ali „prосто se ne može ni reći koliko je zadovoljstvo koje čovek ima kada zna da je nešto njegovo“ (*Ibid.*). *Toma Akvinski* sistematizuje Aristotelove razloge u prilog privatne svojine u tri razloga: prvo, *ekonomsko-stimulativni* („svatko više brige ulaže u upravljanje onim što pripada njemu samom, negoli onim što je zajedničko“), drugo, *organizacioni* („Drugi razlog je što se ljudski poslovi obave urednije kad se svakom pojedincu dodijeli upraviteljska briga za određenu stvar; inače bi nastala zbrka kad bi se svatko bez razlike brinuo za svašta“), treće, *socijalno-moralni* („što se na taj

način može bolje sačuvati mir među ljudima, to jest kad svatko nađe zadovoljstvo u svojoj stvari. Stoga vidimo da često dolazi do svađa među onima koji nešto posjeduju zajednički i neodređeno.“ (Akvinski 1981: 272).

208 Ipak, za apologiju privatne svojine najčešće se asocira ime Džona Loka. Po Loku ljudi imaju prirodno pravo na svojinu koje proizlazi iz tri premise – prvo, opšte pretpostavke da je prvobitno „Bog ... dao svet ljudima kao zajedničko dobro“ (Lok 1978: 23–34) na opšte raspolaganje, drugo, da „svaki čovek ima svojinu nad svojom ličnošću; izuzev njega na tome niko drugi nema pravo“ (Lok 1978: 24), i treće, posebne, pretpostavke da se „dodavanjem“ i „mešanjem“ ljudskog rada iz te opšte svojine izdvaja posebna svojina „kojom se isključuje zajedničko pravo drugih ljudi“: „Možemo reći da su rad njegovog tela i delo njegovih ruku s pravom njegovi.³ Što god tada uzme iz stanja koje je pružila i u njemu ostavila priroda, on je tome dodao svoj rad i pridodao nešto što je njegovo vlastito, čime je to učinio vlastitom svojinom“ (*Ibid.*). Ova vrsta radne teorije svojine ne zahteva konsenzus ili priznanje drugih da bi nešto bilo moje – ako sam nešto sam proizveo onda sam ga svojim radom izdvojio iz stanja prirode i ono je moje po prirodnom pravu. Pravo na prisvajanje proizlazi iz prava na samoodržanje, i iz tog prava se razvija država čija je primarna svrha obezbeđenje svojine. Svojina prethodi građanskom društvu kao ustanova prirodnog zakona i neophodan je uslov čovekovog opstanka. Država zatim treba da obezbedi da ovo sveto i neprikosnovenno prirodno pravo svojine postane civilno pravo. Ovo pravo kod Loka ima svoje jasno ograničenje na meru mogućnosti potrošnje; ali tim ograničenjem se ograničava samo rasipnost ali ne i gramzivost, jer izumevanje institucije novca omogućava akumulaciju dobara produžavajući trajnost njihove upotrebne vrednosti načelno neograničeno u budućnost. Gramzivost, za razliku od rasipnosti, ima veliku stimulativnu ekonomsku vrednost jer favorizuje vredne (razumne) i kašnjava lenje (glupe).

Slično kao i kod Loka, i kod *Hegela* je svojina zasnovana na pojmu *ličnosti* koja ima pravo nad spoljašnjim svetom stvari (Hegel 1989: §51). Ličnost,

3 To je i osnova radnog odnosa (kao specijanog oblika poslovnog odnosa): u tom odnosu radnik unapred prodaje rezultate svog rada (koji su prvobitno njegovi), ma koji da su, za naknadu koju unapred ugovara. Načelno gledano i rad i rezultati rada su, u lokovskom smislu, vlasništvo radnika, iako sama prilika da se radi nije. Ali u trenutku sklapanja ugovora samo ova prilika je stvarnost, sve ostalo je u budućnosti, i rad i njegovi rezultati kao i naknada za taj rad. Prodajući unapred svoj rad radnik sa njim prodaje i rezultate rada, tako da u trenutku i nakon realizacije ni jedno ni drugo ne pripada radniku već poslodavcu, koji je to sve unapred kupio (što se u nekom smislu uklapa u shemu „*futures market*“ gde bi „derivativ“ bio rezultat rada). Ali ako je radnik slobodno prodao svoj rad onda ovaj prenos vlasništva nad rezultatima rada sa radnika na poslodavca ne krši lokovsku shemu svojine. Ono što međutim predstavlja problem je druga pretpostavka, svojina nad svojom ličnošću i svojim telom – nije jasno kako bi se lokovski mogla sprečiti prodaja samog sebe, prodaja „svoje ličnosti“. To je, kao što ćemo videti u nastavku studije, nešto što se ne uklapa u pojam moralno opravdano svojine (jer zapostavlja razliku između ličnosti i stvari).

kao apsolutni cilj, ima pravo da prisvoji stvar, koja je sredstvo, ali to prisvajanje uvek ima oblik *privatne* svojine: privatna svojina predstavlja nužnost uma. Jer svojina nije svojina ako ne pripada *jednoj* pojedinačnoj ličnosti, mada ta „ličnost“ ne mora biti čovek kao pojedinac već to može biti i neki društveni entitet, npr. ustanova, nacija, država, ili naprosto grupa ljudi (npr. lovačko društvo).⁴

Kod *Hjuma*, kod koga je sigurnost svojine jedan od glavnih zadataka društva, svojina se objašnjava preko pravde, koja je artificijelna konvencija zasnovana na opštoj društvenoj koristi. Tako poreklo pravde objašnjava i poreklo svojine (Hume 2000: Bk. III, Pt. II, Sect. 2–4).

Kod *Rusoa*,⁵ nasuprot Loku, svojina nije osobina koja potiče još iz prirodnog stanja, iako je to stanje u kome čovek ima „neograničeno pravo na sve što ga mami i što može da postigne“ (Ruso 1949: 20). Snaga i lukavstvo su jedina ograničenja prirodne slobode, ali tu slobodu treba razlikovati od „građanske slobode, koja je ograničena opštom voljom“. Samo u ovom drugom stanju moguća je svojina (za razliku od „državine“, koja je „samo posledica sile ili pravo prvog pritežaoaca“), ali se ona može „zasnivati samo na jednom pozitivnom osnovu (titulusu)“, tj. ovlašćenju (Ruso 1949: 21). Zato pravo na posedovanje (za razliku od pukog posedovanja) nije neki privatni čin, već je za konstituciju tog prava potrebno javno priznanje. Pretenzija na pravo na posedovanje nije dovoljna da obezbedi to priznanje, javna vlast je ono što ustanovljuje svojinska prava, ali time se, recipročnim priznanjem tuđe svojine, što predstavlja društveni ugovor, postiže razvoj osećanja moralne odgovornosti i poštovanja zakona, što je i svrha izlaska iz prirodnog stanja i ulaska u građansko stanje. Ruso je u ovom pogledu, kao i u nekim drugim, jedan od preteča *Kanta*.

4 Zanimljivo poređenje između Loka i Hegela pravi Voldron (Jeremy Waldron, 1988) u svojoj knjizi *The Right to Private Property*. Lokova teorija, po Voldronu, povlači pravo na privatnu svojinu kao *specijalno pravo*, koje se konstituiše slučajnim događanjem interferencije između osoba koje imaju načelno pravo na svojinu i faktičkog zaposedanja svojine („mešanjem“ „sebe“ sa delom stvarnosti koji se tako zaposeda), dok se kod Hegela radi o *opštem pravu* na privatnu svojinu koje podrazumeva mnogo jači pojam odnosa između ličnosti i činjenice posedovanja (veza između poštovanja svojine i poštovanja ličnosti povlači pravo svih da, po osnovu statusa ličnosti koji imaju, ljudi, da bi aktualizovali taj status, zapravo moraju, da bi se konstituisali kao osobe, da se pojave u ulozi posednika neke privatne svojine). Iako se i kod Loka i kod Hegela radi o *pravu* na svojinu (koje je usto načelno nezavisno od priznanja drugih, bilo da je to priznanje, kao kod *Kanta*, moralno obavezno ili ne), ipak su praktične implikacije ove razlike dalekosežne: dok kod Loka oni koji faktički ne poseduju ništa i dalje figurišu kao nosioci prava – ako se uslovi za realizaciju tog prava podese – kod Hegela je svojina uslov postojanja onih *svojstava* koja osobni život čine aktualno vrednim, što implicira da *svi* treba da budu aktualni posednici, kao uslov onoga što se podrazumeva: da se svačija personalnost zaista poštuje.

5 Kako je razvijeno u njegovim delima *Društveni ugovor* i *O poreklu i osnovama nejednakosti među ljudima*.

Drugi filozof koji se može videti kao Kantov prethodnik u za nas najzanimljivoj artikulaciji zasnivanja prava na svojinu, jeste *Hobs*. Kod Hobsa, kao i kod Kanta, *sigurnost* je ona vrednost koja je pretpostavka za svaku drugu vrednost pa i za svojinu; za sigurnost je međutim potrebno građansko stanje u kome će postojati država koja će imati pravo nasilnog „uterivanja“ zakona. Svega toga ne može biti u „prirodnom stanju“ u kome država ne postoji i evo kako Hobs opisuje to stanje: „U takvom stanju nema mesta nikakvoj radinosti, jer su plodovi njeni neizvesni, pa sledstveno tome nema ni kulture na zemlji; nema moreplovstva ni korišćenja robe koja bi preko mora mogla da se uveze; nema velikih građevina; nema sredstva za pokretanje i premeštanje predmeta koje iziskuje veliku snagu... I što je najgore od svega, postoji neprekidni strah i opasnost od nasilne smrti. A život čovekov je usamljenički, siromašan, opasan, skotski i kratak“ (Hobs 1991: 136–7). Sigurnost svojine je otuda pretpostavka one (ograničene) slobode koja može da se garantuje na osnovu zakona. A postojanje svojine će biti onda simptom i zaloga te sigurnosti.

210

Kod Kanta svojina ima čak još veći značaj, ona je zaloga i garancija, ali i izraz, slobode, jer je svojina zapravo proširenje ličnosti, i povreda svojine predstavlja povredu same ličnosti: „Nešto spoljašnje jeste moje ... samo ako smem pretpostaviti da tuđom upotrebom te stvari, u čijem posedu jesam upravo ja, ja takođe mogu biti povređen“ (Kant 1902: 6:245)⁶. Ali to povlači jednu značajnu razliku, koju Kant označava kao razliku između *čulnog* i *inteligibilnog* poseda – naime da je moja svojina nešto različito i odvojeno od mene, i da mi drugo značenje pojma poseda obezbeđuje pravo (ovlašćenje raspolaganja) svojinom i onda kad ona nije u mom neposrednom fizičkom posedu. To omogućava pravno definisanje poseda kao svojine ili vlasništva. Svaka se svojina pak zasniva na zajedničkoj svojini svih *osoba* nad svim *stvarima*, i posebno na „*zajedničkoj posedu* zemaljske površine i na tom posedu odgovorajućoj apriornoj opštoj volji koja dopušta *privatni posed* na zemlji“ (6: 250) – „jer bi inače nezaposednute stvari po sebi i prema zakonu ostale bez vlasnika“ (Ibid.), što je međutim u suprotnosti sa pojmom „inteligibilne“ ili umske svojine koja ne zavisi od empirijskih (prostorno-vremenskih) uslova već počiva na jednom „*prvobitnom opštem posedu* (*communio possessionis originaria*)“ (6:262), koji je zapravo uslov mogućnosti *sticanja* putem *zaposjedanja* (*occupatio*). Ovo prvobitno zajedničko posedovanje „zemlje a time takođe i stvari na njoj (*communio fundi originaria*)“ jeste doduše samo jedna „ideja“, ali ona „ima objektivnu (pravno-praktičku) stvarnost“, koju ne treba pobrkati sa idejom neke stvarne „prapočetne zajednice (*communio primaeva*)“, koja predstavlja jednu „izmišljotinu (*Erdichtung*)“. Ta „objektivna pravno-praktička stvarnost“ je opšti normativni osnov mogućnosti

6 Stranice Kantovih dela se, standardno, navode prema izdanju Pruske akademije nauka, tako što se prvo navede tom (za *Metafiziku morala* je to 6, za *Zasnivanje metafizike morala* 4) a onda broj stranice u tomu.

konstituisanja svojine. Ali bez obzira što to povlači da je „površina zemlje“, kao i sve „stvari“, domen koji je svima otvoren za zaposedanje to ne znači da svojina postoji pre pravnog čina ustanovljenja, koji opet nije moguć u prirodnom stanju već samo u građanskom stanju u kome postoji konstitutivno stanje definisanih garancija za ona prava i ovlašćenja koja se validno ustanove, pa i za privatnu svojinu. „Prirodno pravo“ na privatnu slobodu ne znači nikakvo određeno pravo ili ovlašćenje, već ono može da se aktivira tek jednim društvenim ugovorom kojim se *sve volje ujedinjuju*, i tek nakon toga, u građanskom stanju, može postojati privatna svojina. Samo preko jednog takvog pojma društvenog ugovora moguće je doći do recipročnog obavezivanja na poštovanje tuđe svojine. Pre stvaranja građanskog društva nema nikakvih prava.

Neki kasniji filozofski autori (Prudon, Marks, Godvin) su međutim u privatnoj svojini videli moment neracionalnosti i glavnu prepreku u opštem društvenom progresu, izvor sukoba i nepravdi u društvu, otuđenje čoveka od njegove prave suštine (po Prudonu, svojina predstavlja oblik krađe ili pljačke), i kao rešenje predlagali *javnu* svojinu, delimičnu (nad sredstvima za proizvodnju, koja ne mogu biti „lična svojina“) ili totalnu. Ti su predlozi zatim bili predmet zamašnih, skoro globalnih, i koliko se zasad vidi katastrofalno neuspešnih, društvenih eksperimenata. Moguće je, međutim, da će budućnost dovesti do takvih oblika međuzavisnosti da neka posebna dobra budu izuzeta (bilo da se to ostvari kao opcija bilo kao obaveza) iz mogućnosti konstituisanja posebnih vlasničkih odnosa. Ali zapravo i sada su prava raspolaganja artikulisana tako da neka dobra predstavljaju opštu svojinu (a ne tek trivijalnu pretpostavku mogućnosti njihove opšte konzumacije), što se onda ponekad izražava kroz pitanja (ili probleme) u određivanju načina njihove distribucije (ili redistribucije). Tim pitanjima o određivanju prava, ovlašćenja, potreba, mogućnosti pristupa, njihovog obezbeđenja itd. bave se mnogi moderni filozofi prava i politike (Rols, Nozik, Dworkin, Gotije i mnogi drugi). Nozik je nastavljao Loka (Waldron, 1988: 254), kao u određenom smislu i utilitarista Gotije (Waldron, 1988: 215). Rols je ambivalentan, kao i Dworkin, ali oni su u suštini utilitaristi (Waldron, 1988: 13).

211

3. Argument

Ako bismo hteli da svojinu definišemo na najkraći način mogli bismo da je uporedimo sa ugovorom: ono što ugovor obezbeđuje od ugovornih strana to svojina obezbeđuje od *svih*: pravilnost postupanja u okviru definisanog opsega postupanja koja važi za sve bez izuzetka, a ne samo za neke. Svojina predstavlja moć koju neka osoba ima u odnosu na predmet svojine tako da može da *promeni normativnu situaciju svih drugih* u pogledu prava raspolaganja tim predmetom (Ripstein 2009: 147). To je neobična i velika moć. To je moć da se drugi *isključuje* iz mogućnosti da ono što ja posedujem slobodno i po svojoj volji *upotrebe* za ciljeve koje oni postavljaju. Da bi to mogli moraju prvo od mene za to dobiti dozvolu. Svojina je tako komplikovani relacionalni

pojam – to je odnos između vlasnika svojine i drugih potencijalnih korisnika u pogledu upotrebe neke stvari.

212

Svojina nije odnos između vlasnika i predmeta svojine. Ovaj drugi odnos je odnos upotrebe, ili potencijalne upotrebe, i za taj odnos nisu neophodni drugi; i direktna upotreba i trajno raspolaganje nekom stvari (posed) mogu postojati i bez drugih i njihovog odobrenja. Specifičnost odnosa koji se konstituiše u svojini je međutim da je to upravo odnos prema drugima, i to veoma jak odnos. Snaga tog odnosa se dobro vidi kada se uporedi sa snagom ugovornog odnosa, koji je takođe veoma jak odnos ali ipak znatno slabiji. Ugovorom se obezbeđuje pravilnost postupanja ugovornih strana, i ugovor obavezuje samo ugovorne strane. Pritom kod ugovora uvek postoji jedan broj ograničavajućih faktora među kojima je možda najjača klauzula po kojoj se ugovor može trenutno opozvati jednostranom voljom bilo koje strane (ugovor obavezuje ali nije neraskidiv, i važi samo dok se ne raskine prema nekoj ugovorom predviđenoj proceduri). Ova klauzula zapravo ne postoji kod svojine, njen sadržaj se ni u kakvom obliku ne odnosi na „druge“ (koji su po definiciji isključeni), a kod samog vlasnika je sadržaj ove klauzule, kao mogućnost odricanja od imovine, zapravo sadržan u klauzuli slobodnog raspolaganja svojinom (odricanje je vrsta upotrebe). Možemo zaključiti da je svojinski odnos jedan odnos ekstremno velike snage, jedan od normativno najjačih među onima koji postoje. Konstitutivno pravilo svojine kaže da su, ako je nešto predmet svojine, svi drugi osim vlasnika su potpuno i nepovratno isključeni iz prava raspolaganja predmetom svojine. Raspolaganje predmetom svojine je isključivo pravo vlasnika i kada je svojina uspostavljena to pravo je neporecivo i neopovrgljivo.

Kako nastaje tako jak odnos, i tako jako pravo? Videli smo na početku da neki misle da svojina označava skup različitih odnosa koji su samo labavo povezani jedan sa drugim. Čak i tako moralo bi se pretpostaviti da postoji neko zajedničko svojstvo pripadnosti tom skupu. Ali zapravo svojina je jedinstven i veoma precizan pojam. Čini se da je upravo ova preciznost svojstvo ili čak uslov ovako velike snage njenog konstitutivnog pravila – što labavo pripadanje nekom skupu sličnih odnosa ne bi moglo da pruži. Ja ću ovde poći od jednog kantovskog tumačenja svojine, koje će sačuvati preciznost i snagu konstitutivnog pravila svojine u obrazloženju koje polazi od veoma bazičnih pretpostavki o prirodi i načinu funkcionisanja ljudske delatnosti. Ta delatnost je zasnovana na *moćnosti svrhovitog postupanja*, dakle na *slobodi* kao moći da se postupi drugačije nego što bi se inače desilo. Ova moć pripada svim subjektima moguće delatnosti koje možemo označiti terminom „osoba“. Osoba je onda nosilac moći slobode koja se sastoji u mogućnosti postavljanja svrha (ciljeva) i iznalaženju sredstava koja, kada se upotrebe, treba da ispostave te svrhe kao posledice – u kontekstu da svega toga ne bi bilo da nema te moći i da ona nije stvarno upotrebljena. Sredstva su dakle uzroci ciljeva, a ciljevi su posledice sredstava (up. Babić 2007: (1), str. 141).

Upotreba sredstava je dakle ključni deo procesa slobodnog delanja i „pravo“ na takvu upotrebu je „prirodno pravo“ jer ne zahteva nikakvo prethodno opravdanje pošto je to deo „prirode“ takvih procesa. U ovoj shemi „sredstva“ su objekti, „stvari“, i ona *nisu* slobodna kao što su to *osobe*, ličnosti, koje stvari koriste kao sredstva za realizaciju ciljeva koje postave. Zapravo se svrhovitost i ne može zamisliti izvan ove sheme upotrebe sredstava za realizaciju postavljenih ciljeva. Ali da bi neki predmet mogao da se efektivno upotrebi kao sredstvo potrebno je preuzeti kontrolu nad mogućnošću te upotrebe ili, drugim rečima, potrebno je da korisnik sredstva *raspolože* predmetom koji treba da se upotrebi kao sredstvo. Na prvi pogled ovo izgleda jednostavno, i kada bi se svet sastojao od samo jednog delatnika sve stvari bi mu bile stalno na raspolaganju. Ali svet sadrži više osoba i nije moguće da sve stvari budu svakome stalno na raspolaganju niti je pak moguće da jedna stvar bude, simultano i/li sukcesivno, upotrebljena kao sredstvo za realizaciju svih ciljeva za koje bi ona mogla biti sredstvo. Instrumentalna vrednost stvari je ograničena i troši se.⁷ To je ono što povlači *oskudicu*, na koju ćemo se još vratiti (u pogledu konstitucije vrednosti i njene cene).

213

Distinkcija između osoba i stvari je u osnovi svake normativnosti: delanje ne bi bilo moguće bez te distinkcije (bilo bi puko događanje). Delanje, koje se sastoji iz postavljanja ciljeva i pokušaja njihove realizacije, nužno uključuje upotrebu stvari kao sredstava, ako bilo šta treba da se učini.⁸ Zamišljanje

7 Ponekad je ova simultanost pa i sukcesivnost „upotrebe“ mnogo dostupnija, ali obično nije. Npr. vrednost uživanja u gledanju neke slike se ne umanjuje ni brojem gledalaca ni brojem gledanja – instrumentalna (estetska) vrednost slike se ne umanjuje ni simultanošću ni sukcesivnošću „upotrebe“ i zavisi samo od drugih fizičkih uslova (veličine platna, fizičke blizine, kvaliteta očiju gledalaca, itd.) Ali instrumentalna vrednost stvari je u principu ograničena i to je ono što nužno proizvodi *oskudicu* kada je u pitanju opseg mogućeg raspolaganja stvarima kao sredstava za postizanje ciljeva i, sledstveno, *cenu* instrumentalne *vrednosti* sredstava za najrazličitije ciljeve. Većina sredstava su jednokratna, i mada je takođe tačno da se svako sredstvo može upotrebiti za više ciljeva (barem za više sličnih ciljeva) ona se upotrebom troše i nestaju.

8 Osobe su takođe *i stvari*: naša tela su neka vrsta nosača naših ličnosti. Ipak jasno je da nije telo to koje donosi odluke, kao i da je ono stvar sa kojom se može raspolagati. Ali pošto je telo *nosač osobe* na njega se prenosi ona vrednost koju ima osoba, i onaj odnos koji imamo prema osobama. Osobe su, i u delu u kome su one fizički predmeti, predmet posebnog vrednovanja koje ih isključuje iz domena stvari kojima se može slobodno raspolagati. Raspolaganje osobama zahteva usklađenost njihovih sloboda, jednako kada je u pitanju njihova ličnost i kada je u pitanju njihova telesna stvarnost. U svetu u kome *bi sve* stvari bile osobe delatnost bi bila veoma skućena: na planu svojine u takvom svetu ne bi moglo biti bespogovornosti raspolaganja i saglasnost „drugih“ bi izgubila svoje permanentno svojstvo. Svojine zapravo ne bi moglo ni biti jer ne bi bilo stalnog slobodnog (bez pitanja drugih) raspolaganja: iako bi se i u takvom svetu moglo raspolagati stvarima takvo raspolaganje *bi uvek* bilo podložno opovrgavanju (kao što je ugovor u našem svetu) i ne bi nikada *automatski* podrazumevalo saglasnost drugih kada nešto uzmem da ga upotrebim kao sredstvo za neki cilj koji sam postavio. *Uvek* bi bio neophodan *dogovor*. Da bih pojeo krušku prvo bih morao da se sa njom dogovorim o tome! Kada bi to bio slučaj

sredstava i njihove upotrebe svakako neće proizvesti nikakav stvaran učinak, čak i ako se realizovani cilj zamisli kao ostvareni učinak. Delanje nije *creatio ex nihilo* (Westphal 2002: 98).

214

Otuda postoji „prirodno pravo“ na slobodno delanje (na slobodno postavljanje ciljeva i pokušaj njihove realizacije) – ništa u svetu ne stoji tome na putu, osim dve stvari: prirodnih zakona i volje drugih. Prirodni zakoni definišu demarkacionu liniju između zamišljanja (i željenja), sa jedne, i htenja (i delanja), sa druge strane, a svojina uklanja volju drugih iz domena moje legitimne delatnosti. Tako da se svojina može definisati i kao ovlašćenje na delanje, odnosno (važan) deo obezbeđenja ovlašćenja na delanje: obezbeđenje izglednosti za uspešnost delanja kroz obezbeđenje kontinuiranog raspolaganja sredstvima potrebnim za realizovanje ciljeva *koji se budu postavili*. To će obezbeđenje biti efektivno uspešno samo ako se sredstvima za realizaciju postavljenih ciljeva raspolaže *pre* nego što se ti ciljevi uopšte postave. Tu se vidi jasna veza između svojine i slobode kao moći da se ciljevi uopšte postave i pokušaju realizovati. Taj odnos se uspostavlja kao pravilo kako se ciljevi mogu postavljati u kontekstu ne samo postojanja više slobodnih aktera („drugih“) nego i neizbežnosti da se sa njima susretnemo u bilo čemu što radimo. Bilo koja stvar koju upotrebim bi mogla biti upotrebljena i od strane bilo koga drugoga, i to za mnoge druge ciljeve a ne nužno za onaj cilj zbog koga sam ja posegnuo za tom stvari kao sredstvom. *Moja upotreba* bilo koje stvari (za bilo koji cilj) mora da se suoči sa mogućnošću upotrebe te iste stvari od strane *bilo kog drugog* (za bilo koji cilj).⁹ Bez *neko* instituta poput svojine to suočenje se ne može zamisliti.

Zašto? Zato što je delatnost nešto što se dešava u vremenu. Kao što zahteva neko sredstvo za postavljeni cilj, svaka delatnost zahteva i *neko* vreme za svoju realizaciju, i u *toku tog vremena* bi mogla biti prekinuta od strane bilo koga drugoga ko bi posegnuo za tim sredstvom za neki svoj cilj, i rezultat bi bio ili sukob ili odustajanje od delatnosti. Sukob bi povlačio visoku verovatnoću

moja sloboda bi se stalno i u svemu nužno sukobljavala sa tuđom slobodom i ne bi bilo nikakvog prostora za „neutralnu slobodu“ kakvu sada imamo u svom odnosu prema stvarima – da ih koristimo sasvim slobodno, *što se njih tiče* a da se naša sloboda da ih koristimo može ograničavati samo slobodom drugih ličnosti, koje, kao i mi, imaju isto načelno neograničeno pravo korišćenja stvari za svoje ciljeve. („Načelno neograničeno“ ne povlači doslovno neograničeno pravo raspolaganja: pored pomenute nemogućnosti totalne simultanosti i sukcesije i nepotrebno uništenje stvari, čak i kada nije *štetno* za druge u ovom trenutku, tj. kada taj postupak ne povređuje druge ličnosti, nije predmet ovog prava: čak i ako nije zabranjen takav postupak može biti neispravan jer ukida mogućnost buduće upotrebe koja, kao svaka upotreba, može biti legitimna: takvim postupkom se nepoznate buduće ličnosti *lišavaju* svog potencijalnog prava na raspolaganje i korišćenje te stvari.)

9 „Bilo koji“ je veoma jak kvalifikativ: on uključuje *sve* ljude (pa čak, u izvesnom smislu, i sva druga racionalna bića, ako ta bića postoje), sadašnje i *buduće* (pa u izvesnom smislu i prošle, ako je trag njihove volje ostao na nekoj stvari).

onemogućavanja delatnosti, dovoljno visoku da potpuno razori svaku predvidivost ostvarenja cilja (jedna strana u sukobu mora da izgubi). Zato je distinkcija između osoba i stvari, po kojoj osobe mogu da koriste – „imaju pravo“ da koriste – stvari kao sredstva za ostvarenje ciljeva koje sebi postavljaju, potrebno proširiti jednom stavkom o međusobnom odnosu osoba upravo na ovoj tački na kojoj se *mogućnost* korišćenja stvari pretvara u *pravo* korišćenja stvari: osobe imaju pravo, a ne samo mogućnost, da stvari koriste samo ako imaju valjan razlog („imaju pravo“) da očekuju da ih u procesu tog korišćenja druge osobe neće u tome sprečavati. Zapravo bez ovog prava, koje se zasniva na *uspostavljenom očekivanju*, nema ni mogućnosti pravilne i sigurne upotrebe stvari, jer se taj proces bez ovako shvaćenog prava ne može uredno završiti. To još uvek nije svojina, naravno. Ako uzmem neku stvar da se njome poslužim, upotrebim je i odmah odbacim, svojina se neće uspostaviti, iako privremeni posed hoće. Taj privremeni posed *prima facie* povlači da drugi neće pokušati da mi tu stvar otmu ili da me spreče u njenom korišćenju. Da bi na to imali pravo ta stvar mora biti *već* u nečijoj tuđoj svojini, ili barem u nečijem tuđem posedu. Ali ako pre nego što sam posegnuo za njenom upotrebom neka stvar nije bila ničija korišćenje te stvari će biti dovoljno legitimno da spreči bilo koga drugoga da me u tome ometa. Zašto?

215

Jer bi to bilo nasilje i povreda moje ličnosti, ometanje ili sprečavanje moje legitimne slobode da kao osoba sam postavljam svoje ciljeve i koristim sredstva koja su mi na raspolaganju za njihovu realizaciju. Ali kako stvar koja još nije moja može da mi bude na raspolaganju? Može, i jeste, jer svaka osoba ima načelno pravo da upotrebi bilo koju stvar koja joj je potrebna kao sredstvo za ostvarenje njenog cilja osim jedino ako je ta stvar već zaposednuta od strane nekog drugog. Ako neka stvar ne pripada nikome i ako je moj cilj legitiman ja načelno imam univerzalno pravo upotrebe i svako narušavanje tog prava je povreda moje ličnosti.

To se može lepo objasniti primerom koji daje Ripstin (up. Ripstein 2009: 105). Ako u šetnji planinskom stazom uzmem štap koji leži pored staze da bolje balansiram svoje kretanje, bez ikakve namere da ga prisvojim, bila bi povreda moje ličnosti ako mi neko otme taj štap zato što on hoće da ga upotrebi za istu ili neku drugu svrhu, ili prosto hoće da me spreči da koristim taj štap, ili čak da me spreči da bolje balansiram svoje kretanje. Da to uradi može biti njegova legitimna *želja*,¹⁰ ali od trenutka kada sam ga ja uzeo ne može više biti njegova legitimna *volja* – ta volja bi bila namera da mi ga *otme*. Ipak, štap nije postao moja svojina, sve dok, kako kaže Ripstin, nisam „dao

10 U primeru sa uzimanjem štapa nečija želja da taj štap upotrebi za neku svoju svrhu, ili i da ga ima jer mu se dopada, je legitimna, i pre i nakon što je ta želja mojim uzimanjem štapa postala legitimno neostvariva. Želja da mi štap otme već nije legitimna, ali je to praktički irelevantno jer želje nisu predmet ni moralnog ni pravnog ocenjivanja ili bilo kakve normativne zaštite (iako mogu biti predmet nekog drugog ocenjivanja, estetskog, religioznog, itd.).

znak“ da imam nameru da ga zadržim a ne da ga odbacim posle upotrebe (npr. da na neki način pokažem nameru da ga ponesem kući – to mogu uraditi tako što ću ga staviti u prtljažnik svog auta nakon šetnje, ili prosto da kažem da nameravam da ga uzmem). Ali svejedno, i ako nisam pokazao nameru da ga trajno prisvojim niko nema pravo da mi ga otima. Imao bi to pravo da sam uzeo štap koji je tuđe vlasništvo, ili da sam zgrabio štap koji neko drugi upravo koristi ali ga je na trenutak pometnuo da bi npr. pritegao uzice ranca. Ali ako sam ga ja *prvi uzeo* onda je on moj sve dok ga *držim u svom posedu*. Da ga je on prvi uzeo bio bi „njegov“, ne nužno njegovo vlasništvo ali svakako njegov posed, i onda ja ne bih imao ono pravo koje sada on nema. Naravno, i ta činjenica, činjenica zaposedanja, mora biti prepoznatljiva, što znači da čin „prvobitne akvizicije“ mora da bude javan, da bude prepoznatljivo očigledan.

216

Dakle, imamo dva stepena svojine, posed i vlasništvo. Posed podrazumeva efektivnu kontrolu upotrebe neke stvari (zato je lopov u posedu ukradene stvari iako ona krađom nije postala njegova svojina). Posed nastaje zaposedanjem, kao i transferom svojine (kupovinom ili nekim drugim prenosom vlasništva, kao što je nasledstvo ili poklon). Ali transfer svojine je samo relokacija već uspostavljenog poseda, koji istinski nastaje samo zaposedanjem (akvizicijom). Zaposedanje je prelazak iz stanja u kome je nešto na raspolaganju svima u stanje u kome je to nešto predmet nečijeg isključivog prava.¹¹ Zaposedanje se razlikuje od jednokratne upotrebe jer predstavlja uspostavljanje kontrole nad *budućom upotrebom* neke stvari, uspostavljanje moći raspolaganja tom stvari kao sredstva za *bilo koji* cilj.

Da bi zaposedanje bilo legitimno, i pravovaljano, ničije pravo u tom prelazu ne sme biti povređeno. Videli smo da ljudi kao osobe imaju pravo da upotrebe svako legitimno sredstvo za ostvarenje svojih legitimnih ciljeva (ciljevi su legitimni ako njihovo realizovanje ne povređuje ničije pravo, sredstva su legitimna ako njihova upotreba to ne čini). Ako nešto nije ni u čijem posedu onda ničije pravo neće biti narušeno njegovim uzimanjem. To znači da se mogu zaposedati samo stvari koje zaista nisu ničije, koje nisu ničija svojina. One stvari koje su *definisane kao opšta svojina* (putevi, teritorija države, vazduh i sl.) ne mogu legitimno da se zaposednu i postanu privatno vlasništvo (osim uz saglasnost „vlasnika“ tih stvari, isto kao i u svakoj drugoj svojini).

Ali one stvari koje zaista nisu ničije *čekaju* ne samo da budu upotrebjene već takođe i da postanu nečija svojina. One čekaju ne samo da budu upotrebjene za realizaciju nekog, nečijeg, cilja, već i da postanu predmet kontrole

¹¹ Može se reći i da privatna svojina primarno, iako u suštini implicitno (prostom uzimanjem), nastaje prvobitnim zaposedanjem, i da sekundarno, i tada nužno eksplicitno, nastaje transferom. Za detaljnu analizu različitih vidova zaposedanja (otkriće, prvo zaposedanje, hvatanje, stvaranje, etc.); cf. J. Dukeminier, J. Krier, G. Alexander, M. Schill, 2010, Ch. I.

u okviru obezbeđivanja zahteva normativne strukture svrhovitosti: da budu sredstva i da kao sredstva budu na raspolaganju pre nego što se ikakav cilj postavi. Metafizički govoreći tako se ispunjava „priroda“, ili „svrha“, stvari – da *čekaju* da budu upotrebljene, strpljivo i bez otpora,¹² kao što bez otpora „dopuštaju“ da budu upotrebljene. Ovo „strpljenje“, ili pasivnost stvari, je zapravo metafizička osnova jednog nužnog aspekta svojine: da predmet svojine može validno da se poseduje, da nema prepreke da se svojinska relacija uspostavi. Stvari mogu da se poseduju, kao što mogu i da se upotrebljavaju. Rezultat je da imam pravo da uzmem (zaposednem, kupim) bilo šta ako time nikoga ne povređujem.

Suprotno Loku, koji svojinu izvodi iz vlasništva nad sopstvenom ličnošću i sopstvenim telom, ovde se, kantovski, pokazuje da se pravo pridržavanja legitimnog prvobitnog zaposedanja zasniva na pravu da se poštuje vlasnikova ličnost (pravu da mu se ne nanese povreda, oduzimanjem upotrebe zaposednute stvari). Poštovanje ličnosti je poštovanje slobode u njoj, a sloboda se ispoljava kroz delanje, koje je svrhovito i za koje je potrebno raspolaganje sredstvima za njegovu realizaciju, kao i pravo da se taj proces, ako je delanje legitimno, završi a ne da se prekida. Poštovanje ličnosti međutim nije svojinski odnos. Moj odnos prema sopstvenoj ličnosti nije svojinski (up. Ripstein 2009 93)¹³ – inače bih mogao *sebe* prodati kao što prodajem ono što meni *pripada* (uključujući svoje vreme i svoje sposobnosti). Ali poštovanje moje, kao i svačije tuđe, ličnosti je moralni zakon, i zato imam pravo da moja svojina bude obezbeđena od drugih kao što sam i sam dužan da poštuju tuđu svojinu. Poštovanje uslova svojine ima moralno pokriće, krađa je nemoralna u istom onom smislu u kome je laž nemoralna.

217

Svojina neće biti obezbeđena pukom činjenicom kontrole nad posedom. Da bi bila stvarno obezbeđena potrebna je takva pouzdanost koja će osigurati predvidivost budućeg raspolaganja, što zahteva da raspolaganje ne zavisi od faktičke kontrole moguće upotrebe posedovane stvari. Svojina treba da postoji i onda kada je vlasnik ne koristi, kada je odsutan, kada je upotreba te svojine kao sredstva potrebna nekome drugome (ili čak i potrebnija!). Ako nismo sigurni da će kuća u kojoj živim biti tu i kada se vratim i da je neće zauzeti neko drugi onda je nećemo moći napustiti čak ni da odemo na posao. Zapravo, posedovanje stvari može da funkcioniše efikasno samo ako je stvarno priznato od drugih, što znači da puki posed nije dovoljan za obezbeđenje efikasne svrhovitosti delanja i pouzdano funkcionisanje delatnosti, i da je za koordinaciju delanja i izbegavanje sukoba potrebna svojina kao

12 Ali ovog strpljenja ima samo dok se poštuje priroda stvari izražena u prirodnim zakonima – onog trenutka kada se pokuša povreda prirodnih zakona stvari se žestoko bune! Up. Babić, 2007 (3), str. 8.

13 Up. Ripstein 2009: 93: „Niko drugi nije obavezan mojim odnosom prema samom sebi. Tvoje pravo svojine je pravo da ograničiš ponašanje drugih u odnosu na posebne stvari“.

vlasništvo a ne samo kao puki posed, koji zavisi od stvarne kontrole posedovane stvari.

Vlasništvo je složeniji pojam od poseda, ono podrazumeva javnu legitimaciju (a ne samo moralnu zaštitu raspolaganja za neku svrhu uzete stvari, zaštitu koja dolazi iz svetosti osobe koja, kao slobodno biće, ima pravo da koristi stvari). Vlasništvo je legitimacija poseda, društvena i pravna. Upotreba poseda je moja stvar, stvar moje slobode i mog odlučivanja, a legitimacija poseda je opšta stvar. Posed je legitimno raspolaganje, legitimno korišćenje; vlasništvo je garancija ove legitimnosti u budućnosti, nezavisno od korišćenja i bez potrebe za ponovnim zaposedanjem.¹⁴ Time se svojina odvaja od neposrednosti korišćenja sredstava za postavljene ciljeve, i značajno proširuje opseg mogućih sredstava uspostavljanjem mogućnosti da se ona akumuliraju i budu na raspolaganju pre nego što se bilo kakvi ciljevi stvarno postave, otvarajući tako mogućnost da se i opseg mogućih ciljeva znatno proširi i tako sloboda, kao moć proizvodnje života¹⁵, uveća. U principu domen mogućih ciljeva ovim postaje virtuelno neograničen: iako ciljevi i dalje zavise od sredstava kojih nikada ne može biti neograničeno mnogo (moment oskudice, koji ispostavlja potrebu da se vrednost sredstava meri tržišnom merom, *cenom*)¹⁶, dimenzija budućnosti omogućava akumulaciju i *imovinu* sredstava koja će čekati dok se cilj ne postavi, tj. dok se ne skupe ili proizvedu sredstva dovoljna da se on može postaviti. Ova dimenzija budućnosti je svojstvo racionalnog i moralnog života, koji se može definisati kao delatnost usmerena ka budućnosti: delatnost postavljanja ciljeva i pokušaja da se oni ostvare. Pravilnost i pouzdanost u mogućoj upotrebi sredstava je uslov ovakvog života.

218

14 Ili kako Kant kaže: „Nešto spoljašnje je moje ako bih bio povređen sprečavanjem njegovog korišćenja, čak i ako ga ne držim u direktnom posedu.“ Up. 6:249.

15 Život se sastoji u aktualizaciji moći slobode, moći da se postavljaju ciljevi i pokušaju realizovati: život je delatnost postavljanja ciljeva i napora da se oni realizuju – život je realizacija one moći koja je potencijalno sadržana u slobodi (up. Babić, 2007(2)).

16 Cena uspostavlja ravnotežu između raspoloživosti sredstava i ambicije u postavljanju ciljeva. Cena konstitutivno zavisi od oskudice – čim se nešto označi terminom „oskudica“ ono je postalo predmet potražnje, a cena onda uspostavlja ravnotežu: cena određuje da onoga što je u oskudici bude dovoljno, tako što oni koji mogu da priušte dobiju to što je u oskudici. Cena znači da nečega što je u oskudici ipak ima, i to da ga ima taman toliko koliko je dovoljno za one koji mogu da plate. Ova dijalektika može međutim proizvesti moralno sumnjive postupke, i moralno sumnjiva tumačenja svojine. Npr. kada se kaže da su organi za transplantaciju u oskudici oni su već na putu da dobiju svoju cenu koja će odrediti meru priuštivosti i proizvesti tržište u kome će ti organi biti svojina kojom se slobodno raspolaže, tj. koji se mogu (slobodno?!) prodati i, sledstveno, kupovati. Ali da bi sve ovo uopšte bilo moguće potrebno je ne samo da postoji *potreba* za takvim organima (potreba izražena u ceni koja može da se plati) već, pre toga, prihvatanje da se radi o nečemu što je mogući predmet svojine, kao da su organi nešto čime se raspolaže – na osnovu nekakvog prvobitnog zaposedanja ili transfera (kupovine). A cena samo određuje da nečemu ima dovoljno za sve koji mogu da plate tu cenu. Šta će se pak pojaviti na tržištu zavisi od toga kako je definisana svojina.

Kako se to dešava? Kako se legitimacija poseda uspostavlja i kako posed postaje vlasništvo, autorizovano *društvenim priznanjem* i efikasno obezbeđeno sankcijama? Kako prvobitno zaposedanje postaje socijalna i, konačno, institucionalna činjenica? Šta treba da uradim da bi nešto postalo *moje*? Da bi onaj štap postao moja *svojina* ja moram, kako kaže Ripstin, da „dam znak“ da nameravam da ga posvojim, da hoću da bude moj, a ne samo da ga uzmem, upotrebim, i bacim. Šta se tada dešava?

Dešava se zapravo nešto neobično – uspostavlja se, postepeno, svojinsko pravo kao neprikosnoveno pravo. Pretpostavka je da je štap samo parče drveta koje tu stoji, pored staze, i nikome ne pripada. Ako već pripada nekome onda je svojina, tuđa ili moja već uspostavljena, ali to ovde nije slučaj. Ja ga uzimam da sebi olakšam hodanje, i odbacujem ga nakon upotrebe. Niko se ne buni, i *normaliter* nema ni prava da se buni, što smo videli u opisu pokušaja otimanja tog štapa koje bi bilo povreda poštovanja moje ličnosti, i nasilje. Nasilje funkcioniše, naravno, ali veoma loše jer nepoštovanje moje ličnosti mene razrešava obaveze da poštujem druge (ili bar te koji mene ne poštuju pokušavajući da mi otmu štap). Ali niko se neće buniti ni ako ga ponesem kući i prisvojim, a ne samo upotrebim. Zašto neće? Pa zato što sam ga uzeo, i što sam bio prvi koji je to učinio. Uzimanjem na stalno raspolaganje učinio sam ga svojim posedom, a odsustvom negiranja te činjenice posed se, postepeno kao što sam rekao, pretvara u vlasništvo – pa se neće desiti da nakon nekog vremena neko dođe u moju kuću i zahteva taj štap za sebe, na primer sa obrazloženjem da je dovoljno dugo bio kod mene i da bi sada mogao da bude malo kod njega. Ako bi takvo obrazloženje uspešno funkcionisalo vlasništvo ne bi moglo da se konstituiše. Ako bi bilo ko mogao da podnese validan prigovor na moj posed on možda ne bi mogao da mi ga uzme ali bi svakako sprečio uspostavljanje vlasništva koje ne samo faktički nego i zakonski menja normativnu poziciju svih drugih dajući vlasniku neprikosnoveno pravo raspolaganja i kada svoju imovinu ne koristi ili je nema u faktičkom posedu. Onog trenutka kada se vlasništvo konstituiše stupa na scenu jedan oblik obezbeđenja koji, iako ima moralno pokriće, više nije striktno moralne već pravne prirode – svojina postaje zaštićena zaprećenošću sankcijama koje su deo javne artikulacije svojine kao privatnog prava koje ima javno pokriće i javnu zaštitu. Lopovu se ukradena (tuđa) imovina oduzima, njegov posed, iako faktički uspostavljen kao kontrola moguće upotrebe (a ne samo tek kao puka upotreba) je drastično sužen na van-javnu, skrivenu, upotrebu, bez ikakve garancije osim da bude oduzeta ako se pojavi njen pravi vlasnik.

Moguće je, naravno, postati vlasnik i stvari koje su već u nečijem tuđem vlasništvu, ali da bi se to desilo neophodno je da se ostvari transfer koji će po svojoj normativnoj snazi biti jednak snazi prvobitnog zaposedanja. Za to je potrebna samo jedna stvar – da prethodni vlasnik *preda* svojinu novom vlasniku, i da taj postupak bude slobodan, tj. da *slobodno* preda ono što je njegovo nekome drugom. I ovde, kao i kod prvobitnog zaposedanja u ovom

procesu učestvuju svi, iako većina uglavnom pasivno. Naime, svakim novim uspostavljanjem nove svojine menja se normativna pozicija *svih* ljudi, ne samo vlasnika. U tome se sastoji logika legitimacije vlasništva, u procesu u kome se ponavlja univerzalni zahvat iz procesa uspostavljanja legitimnog poseda, ili čak samo upotrebe. Ovaj univerzalni zahvat povlači priznanje svih kao novo stanje stvari, što podrazumeva javnost, i zatim državu, kao svedoke i garante svojinskog prava.

220

To je složen zahvat koji, u kontekstu recipročnog obavezivanja, počinje prvobitnim zaposedanjem, pod univerzalnom pretpostavkom da svako ima pravo da za svoje ciljeve upotrebi bilo koje sredstvo koje neće povrediti nikoga a da niko nije povređen upotrebom, ili zadržavanjem za buduću upotrebu, nečega što nije već u nečijem posedu (dok bi sa druge strane remećenje ili pokušaj remećenja upotrebe ili poseda bila povreda ličnosti delatnika koji koristi ili namerava da upotrebi neku stvar koja nije zaštićena tuđim vlasništvom). I prvobitno zaposedanje i bilo koji transfer svojine nakon toga su otuda legitimni *samo ako* ničije pravo u tim procesima nije povređeno – u *istom* onom smislu u kome bi neovlašćeno tuđe raspolaganje mojom imovinom bilo *povreda* mene i mog svojinskog prava. I kao što kod *upotrebe* nekog sredstva koje koristim za ostvarenje svog cilja oni koji su prisutni i koji su u prilici *nemaju pravo* da me sprečavaju u tome (jer bi time povredili autonomiju moje ličnosti koja mi daje pravo da sam postavljam svoje ciljeve i odlučujem o sredstvima za njihovu realizaciju) – osim ako ta upotreba nije legitimna jer krši neko prethodno konstituisano pravo – tako i kod vlasništva *svi*, i prisutni i odsutni, nemaju pravo da naruše moja vlasnička prava, bilo da sam prisutan ili odsutan.

Da bi to funkcionisalo potrebna je *javna legitimacija* svojine vlasništva i opšte priznanje (priznanje *svih*) da je u određenom slučaju takva legitimacija postala prihvaćena socijalna činjenica (da je postala, govoreći pravničkim jezikom, pravosnažna). To izgleda glomazno i zahtevno, ali zapravo nije. Ova legitimacija, govoreći kantovskim jezikom, sleduje automatski iz onih istih principa iz kojih proizlaze bilo koja prava: da svako ima pravo da živi, tj. da slobodno dela (a za delanje je potrebno da ima na raspolaganju i da upotrebi potrebna sredstva za ostvarenje ciljeva koje je postavio)¹⁷, da ono što se radi treba da bude u saglasnosti sa tuđom legitimnom slobodom, i da niko nema pravo da drugome ograničava njegovu slobodu osim kada su njegovim postupkom narušena neka prava. Tako da nema nikakve „javnosti“, ili „države“ koja bi odlučivala o tome da li da nešto nekome *pripadne*: jedino o čemu drugi mogu odlučivati je da li da nešto nekome *ne pripadne*. Drugi nemaju nikakvu osnovu da „daju“ bilo kakvu dozvolu (jer je ona već unapred normativno nužno

17 Što je, po Kantu, čak nužno: „Svako ko hoće neki cilj takođe hoće (nužno u skladu sa umom) ono sredstvo koje je potrebno za ostvarenje tog cilja a u njegovoj je moći“; cf. Kant, 4:417–18. To je princip racionalnosti: Nemoguće je nešto hteti a ne hteti za to neophodno sredstvo.

„data“ – ova nužnost proizlazi iz činjenice da aktualno postoje¹⁸ delatna bića, ličnosti, i da ona delaju: ništa drugo ovde nije potrebno, niti moguće). Drugi ne mogu da uskrate priznanje „za svaki slučaj“, i zapravo uopšte ne mogu da ga uskrate.¹⁹ Radi se o univerzalnom i apriornom pristanku: ni ja ni bilo ko drugi *nema pravo da ne pristane*, osim kada su povređena nečija prava. Ova univerzalnost pristanka ukazuje na postojanje jedne vrste *veta* u institutu svojine: ako je povređeno bilo čije *pravo saglasnosti* ni pristanka svih nema; ali ako takve povrede nema onda ovo pravo *veta* ne postoji.

Ali isto tako nema ni utilitarističke računice koja bi svojinu uslovlila korišću: npr. da ako je moja svojina drugome *potrebnija*, ili ako bi je drugi *bolje upotrebio* da onda svojina treba da *pripadne* njemu. To bi potpuno razorilo konstitutivnu logiku institucije svojine i onemogućilo dugoročno (privatno, slobodno) planiranje i sve što bi od svojine ostalo bilo bi neko *privremeno kvazipravo* (pravo upotrebe ograničeno činjenicom faktičkog korišćenja – dok je „korisno“ – poput nama dobro poznatog „stanarskog prava“ kojim je bilo delimično, i privremeno, zamenjeno svojinsko pravo na stanovima i kućama). I kao što pravilo da drugi može, bez moje dozvole, da uzme i koristi moju imovinu razara pravilnost i pouzdanost efektivne upotrebe, i na kraju razara racionalnost delanja tako i pravilo ograničenja svojine na puki posed radikalno umanjuje tu racionalnost.

221

Da bi se normativna situacija svih drugih stvarno promenila zaposedanjem ono mora da bude priznato od strane drugih kao jedna socijalna činjenica. Ključni socijalni sastojak te činjenice je uspostavljeno očekivanje da će se ukupna normativna situacija, vlasnika na jedan a svih drugih na drugi način, stvarno poštovati. Deo ovog obezbeđivanja je i zaprečenost sankcijama za nepoštovanje svojine, što je nužan sastavni deo instituta *uspostavljenosti* ovog očekivanja (ne i deo procesa *uspostavljanja*, gde sankcije opet ne mogu da se pojave jer je taj proces u potpunosti slobodan, tako da se sankcije mogu

18 Oni koji bi da „izdaju dozvole“ moraju da smatraju da na onome *mestu* na kome se nalazi onaj kome se dozvola izdaje nije *slobodno* ljudsko biće, već neko biće koje nije u stanju da odlučuje, koje je nekompetentno i nedoraslo. Izdavanje *dozvola* za slobodno delanje, delanje koje ne ugrožava nikoga, je paternalističko i nasilničko. Druga je stvar obaveza, ako se ona uspostavi, *registracije* nekih namera ili odluka, jer one povlače dalje obaveze prema društvu i prema drugima (npr. poreske obaveze). Nešto što liči na obaveze jesu porcije u racionisanoj podeli u nekom vanrednom stanju, npr. dozvola da se kupi samo ograničena količina nečega čega nema dovoljno, i sl. Iako se i ovde radi o ograničenju slobode to je ograničenje u skladu sa slobodom svih. Celokupna distributivna pravda mora da stane u ovaj okvir.

19 Ni država ne daje nikakve svojinske licence, ona se samo brine da svojina, moja, bude obezbeđena – tj. da je drugi poštuju, kao što i treba da čine. Kao što će mene sprečiti da neovlašćeno uzmem tuđe tako će i druge sprečiti da neovlašćeno (tj. bez moje dozvole) uzmu moje. (Kao artifičijalna ličnost država je stvarni vlasnik državne teritorije, omeđene državnim granicama, ali to je poseban tip svojine, koji međutim podleže istoj normativnoj logici kao i svaka druga svojina). Država samo brine da moja svojina bude obezbeđena, ona mi je ni na koji način ne daje – sam je uzimam!

pojavit će tek naknadno, nakon što se svojina konstituiše u opštoj prihvaćenosti), i ova činjenica opšte prihvaćenosti jeste jedna socijalna činjenica koja funkcioniše kao svršena činjenica uspostavljenog očekivanja da će se svaka svojina poštovati. Korist koju daje ova činjenica je očigledan: da će se tuđa svojina poštovati, kao deo očekivanja da će drugi poštovati moju svojinu.²⁰

Sankcije su deo pojma prava jer, kako kaže Kant (6:232–3) nijedno pravo (pa ni svojina kao pravo) ne može postojati bez prisile (za razliku od moralnih dužnosti koje, kao i interesi, to mogu). Pravo se sastoji u javnom priznanju postojanja ili poželjnosti nekog budućeg stanja stvari. Ali da bi to priznanje funkcionisalo potrebna je javna regulacija, u vidu države koja će biti u stanju i spremna da sprovodi zakone u kojima se to priznanje sadrži.

222

U zaključku obrazloženja načina nastanka i funkcionisanja svojine, kao i njenog normativnog statusa, može se reći da je to ustanova bez koje zapravo nema slobode delanja i to zato što posed (to lopovi dobro znaju)²¹ ne vredi mnogo ako nema onu legitimaciju koja ga čini svojinom. Tek vlasništvo, javna društvena legitimacija poseda, čini posed stvarno i kvalitetno funkcionalnim i vrednim. Mogućnost upotrebe, pa i poseda, postoji i u prirodnom stanju, ali videli smo opis života u takvom stanju. Ako imamo na umu definiciju racionalnog života kao delatnosti postavljanja i realizacije postavljenih ciljeva, jasno je da je redovnost i sigurnost u raspolaganju sredstvima nešto što svojina može obezbediti, a da bez svojine, kao i bez države, život mora biti upravo onakav kako ga opisuje Hobs: „usamljenički, siromašan, opasan, skotski i kratak“ (Hobs, 1991, str. 136–7). I država i svojina su ustanove ljudske slobode. I jedna i druga ustanova se mogu zloupotrebiti. Ali bez njih nema pouzdane predvidivosti, a to, predvidivost, je ključni sastojak svrhovitosti, što je opet ono na osnovu čega sloboda postoji i zbog čega ima vrednost. Ta vrednost je prevashodno u tome da se može „savladati“ vreme kao medijum u kome se živi, i da život nije nešto što se odvija samo u sadašnjosti, već da uključuje i budućnost, kroz planove i projekte koji se mogu realizovati, kao i prošlost, kroz akumulaciju postignuća uspeha u realizaciji prošlih planova i projekata. Ni akumulacije ni mogućnosti planiranja ne bi moglo biti bez raspolaganja sredstvima još pre nego što se ikakvi ciljevi uopšte i postave, a to je ono što čini svojinu kao instrument života. Možemo reći da svojine ne može biti bez poseda (bez realnosti raspolaganja), ali da ni posed bez vlasništva nije sasvim realan (nego je privremen, nesiguran i potencijalno fiktivan). To je tako zato što je svojina, na mnogo jači način nego posed, instrument kontrole budućnosti. Njom se obezbeđuje prediktabilnost u

20 Sankcije pretvaraju posed u vlasništvo, kaže Ruso. Poštovanje tuđe svojine je obezbeđeno pretnjom sankcijama.

21 Isključenje iz prava raspolaganja ne povlači nužno isključenje iz mogućnosti raspolaganja, samo kaže da je bilo koje raspolaganje tuđom svojinom bez odobrenja vlasnika bespravno. Upravo ova mogućnost raspolaganja tuđom imovinom zorno predočava razliku između poseda i vlasništva.

otvorenom i neizvesnom prostoru budućeg vremena. Ona je tako osnova mogućnosti brige za budućnost. Otuda njen veliki značaj za najznačajnije regije života, npr. ekonomiju ili ekologiju.

Literatura

- Akvinski, T. (1981), *Izabrano djelo*, Zagreb: Globus.
- Alexander, G. S. & E. M. Peñalver (2012), *An Introduction to Property Theory* (Cambridge Introductions to Philosophy and Law), Cambridge: University Press.
- Aristotel (1960), *Politika*. Beograd: Kultura.
- Babić, J. (2007) (1), „Sreća i moral“, *Filozofski godišnjak* 25, dostupno na sajtu jovanbabic.com.
- Babić, J. (2007) (2), „Smisao i vrednost rada“, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 123 (2), dostupno na sajtu jovanbabic.com.
- Babić, J. (2007) (3), „Sloboda, život i tajna identiteta“, *Theoria* 2, dostupno na sajtu jovanbabic.com.
- Babić, J. (2011) (1), „Želeti i hteti“, *Sistem vrednosti i psihijatrija*, prir. B. Čorić, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju i FASPER.
- Babić, J. (2011) (2), „Tumačenje i vrednovanje“, *Theoria* 4/2011; dostupno na sajtu jovanbabic.com.
- Callies, D. L. et al (2011), *Concise Introduction to Property Law*, LEXISNEXIS.
- Dukeminier, J. et al (2010), *Property*, Aspen Publishers
- Hegel, G.W.F. (1989) *Filozofija prava*, Sarajevo: Masleša.
- Hobs, T. (1991), *Levijatan*, Niš: Gradina.
- Hume, D. (2000), *Treatise of Human Nature*, Oxford: University Press
- Kant, I. (1902–), *Die Metaphysik der Sitten*, 1797, (*Metafizika morala*), *Kants Werke*, Band VI, hrsg. von Koeniglich Preussischen Akademie der Wissenschaften, Berlin, 1914.
- *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*, 1785, (*Zasnivanje metafizike morala*), *Kants Werke*, Band IV, hrsg. von Koeniglich Preussischen Akademie der Wissenschaften, Berlin, 1911.
- Kulischer, J. (1957), *Opća ekonomska povijest*, Zagreb: Kultura.
- Lok, Dz. (1978) *Dve rasprave o vladi*, knjiga II, Gl. V, Beograd: Ideje.
- Newcomb, W. (2001), *Fundamental Legal Concepts as Applied in Judicial Reasoning*, Ashgate.
- Platon (1980), *Država*. Beograd: BIGZ.
- Ripstein, A. (2009), *Force and Freedom*, Harvard: University Press.
- Ruso, Ž. Ž. (1949) *Društveni ugovor i O poreklu i osnovama nejednakosti medju ljudima*, Beograd: Prosveta.
- Waldron, J. (1988), *The Right to Private Property*, Oxford: Clarendon Press.
- Westphal, K. (2002) „A Kantian Justification of Possession“, u: M. Timmons, ed., *Kant's Metaphysics of Morals: Interpretative Essays*, Oxford: University Press.

Jovan Babić

Property – A Philosophical Analysis: Argument

Abstract

After a short historical survey of philosophical views on property, the article contains an analysis of the argument which justifies property by referring to the universal respect due to anyone's right to use any thing for any purpose. Usage

of things for the realization of set ends (or goals) is among the conditions of action/agency. The capacity of freedom as a specific causal power in real world is dependent on the possibility of using things as means. However, without a real prospect to finish the process of realization of set goals, this causal power would not be real. Property is a scheme within which this prospect becomes a real possibility. Property is thus a condition of effective successful purposeful agency. In property the normative position of all others, besides the owner, has been changed, as they do not have the right to use things possessed for their ends, although they have a right to use any non-possessed thing as a means for whichever end they might set. As a right, property entails, first, the obligation to respect the fact of any established *possession*, and, second, an obligation to accept and recognize the established possession as *ownership*, which does not depend on the fact of factual physical control of the property. Ownership is therefore a guarantee of future possession. For this to be established there is a need for an explicit recognition from all others; however this recognition is normatively necessary for everybody, as no-one has a right to withdraw the recognition of a legitimate right to property. This comes from the ontological and axiological difference between persons and things: persons have a right to use and possess unpossessed things as means for realization of ends they set.

224

Keywords: property, possession, ownership, entitlement, freedom, agency, means-ends relation, persons, things